

СТАН ОЛЬВІЙСЬКОГО ЗАПОВІДНИКА АКАДЕМІЇ НАУК УРСР

(біля села Парутинна Очаківського району Миколаївської області)

Територію заповідника німецькі і румунські війська окупували в середині серпня 1941 р.

В період господарювання окупантів заповідник зазнав небувалого пограбування та руйнації.

Основні розкопані археологічними експедиціями ділянки („розкопи“) дуже заросли бур'яном. Краї розкопів обпливли. Ряд кладок і груп каменів, залишених експедиціями *in situ*, сповзли з своїх місць через розмив земляних основ під ними. Найістотніше порушення давніх будівель сталося на ділянці стародавніх оборонних стін біля Заячої балки: тут впало чимало каменів з середини верхніх рядів передньої стіни башти.

Варварські руйнації заподіяли війська окупантів на ділянці НГФ (розкоп Фармаковського 1909 — 1914 рр. в нижньому місті): для збудованого тут, біля східного краю, очевидно, приміщення для варті був взятий облицьувальний камінь з ряду стародавніх будівель цієї ділянки: з південно-східного будинку, розташованого на схід від вулиці, з південно-західного приміщення будиночка з трапецієвидним двориком, з відкритого останніми роками північно-західного приміщення (з нішею) південного будиночка, а також з інших будівель.

Величезної шкоди нанесено пам'яткам заповідника земляними оборонними спорудами окупантів: ходами сполучення, кулеметними окопами і протитанковими спорудами. Все це було, напевне, пов'язане з тим, що румуни й німці передбачали можливість форсування Бугу нашими військами з допомогою машин-амфібій або танків по льоду Бугу (з лівого берега на правий). Ходи сполучення проходять через весь заповідник з півночі на південь, вздовж східного краю верхнього міста. Розміри ходів сполучення: глибина — 1,60 м, ширина — 0,50 м. В певних місцях цих ходів, всюди, звідки добре видно Буг і протилежний берег, були улаштовані індивідуальні окопи і кулеметні гнізда, устатковані брустверами, а часто й кам'яними викладками стінок.

Весь берег нижнього міста Ольвії підрублено і зроблено прямовисним. Отже вся берегова смуга Ольвії була значно підкопана, місцями в основі до 3 — 4 і навіть 5 м. Там, де берег нижнього міста був дуже високим, ця вертикалізація провадилася двома ярусами. Особливо серйозні пошкодження сталися в центральній частині берегової смуги. Тут був споруджений великий земляний ескарп з великим протитанковим ровом з крутою стінкою берега нижнього міста за ним. Розміри ескарпа з ровом: 40 — 50 м

довжини і 15—20 м вглиб нижнього міста. Тут же кілька казематів, впу- щених в землю. Цілком ясно, що ці земляні роботи перерізали сотні дре- вніх будівель, що при цьому було викинуто і знищено десятки тисяч речових пам'яток, цілих і фрагментованих.

Знищено всю дротяну огорожу міської території заповідника, не збе- реглося жодного стовпа, жодного метра колючого дроту.

Цілком знищено покриття над дромосами склепів „Зевсового“ і „Еври- сивія і Арети“: не збереглося жодного стовпа або крокви перекриття, жо- дного листа бляхи або черепиці.

Виведено з ладу будинок „Сигнальної станції“. Залишився лише ка- м'яний кістяк основної частини будинку. Всі дерев'яні частини — двері, віконні рами, стеля внутрішніх приміщень, підлога, перегородки, сходи круглої башточки, крокви перекриття і т. д. і т. інш., а також покриття залізного даху і шибки цілком знищені.

Будиночок інвентарної реєстрації знахідок (на садибі „Сигнальної станції“) і сарай — склад господарського майна (поблизу „Зевсового“ склепу) в значній своїй частині зруйновані: залишилися лише стіни до половини висоти.

„Археологічний будиночок“ на Широкий балці цілком розібраний.

Знищено покриття над ганчарною піччю розкопу „И“ і перекриття капітального будиночка — покриття над великою ганчарною піччю роз- копу НГ.

Розкрадено все господарське і наукове устаткування заповідника, що призбирувалося тут з 1901 р.: устаткування розкопочне (в тому числі колія), фотографічної лабораторії, гуртожитку, експедиційної їдальні і інвентарної реєстрації, а також всі меблі заповідника (пощастило розшукати і повернути на заповідник тільки вагонетки і поворотний круг вузькоколійки).

Розтягнуто будівельні матеріали, які були в заповіднику і використо- вувалися для робіт по консервації древніх будівель: черепиця, цемент і т. ін.

Вивезено з Ольвії музей (експонати виставки для екскурсантів і зразки всіх груп знахідок, що трапляються під час розкопок) і бібліо- теку заповідника.

В надзвичайно поганому стані перебувають розкопочні ділянки на городищах Ольвійської периферії, розслідуваних в останні роки оль- військими експедиціями: на Варварівському, Чортоватівському, Петухів- ському. Тут не залишилося жодного каменя від стародавніх будівель, ділянки дуже запливли і поросли бур'яном. Ходи сполучення, кулеметні гнізда й інші земляні споруди і тут прорізали ділянки городищ. На- приклад, безпосередньо на розкопочній ділянці Варварівського городища влаштовано площадку значних розмірів, очевидно для важкої гармати.

За переказами, були випадки самовільних хижачьких розкопів на те- риторії Ольвійського некрополя.

Як додаток до цього повідомлення, подаємо таку довідку про ви- везені окупантами частини ольвійських (і березанських) колекцій Мико- лаївського, Херсонського, Одеського і Київського історичних музеїв: з Миколаївського музею вивезено 75 проц. всієї ольвійської колекції; з Херсонського музею вивезені майже вся березанська і ольвійська ко- лекції; з Одеського музею вивезено понад половину пам'яток античного

відділу; з Київського музею вивезено близько 80 проц. ольвійської колекції.

Отже, Ольвійському заповідникові, справі вивчення Ольвії і грецько-скіфського періоду історії давньої людності на території України окупанти завдали великої, непоправної шкоди.

Л. Славін.
